

A falu társadalmi élete.

(Különös tekintettel az erdélyi falvakra.)

Írta: BARABÁS ENDRE.

V. Az oláh falvak társadalmi élete.

Az oláh falvak már külsőleg sem mutatnak olyan egységes képet, mint a magyar, vagy szász községek. A mélyebb helyekre, vagy völgybe telepedett oláhajkúak falvai, a völgyekben, síkságon lakó magyarok és szászok falvai mintájára alakultak és társadalmi, gazdasági berendezkedésükben is nagyrészen azokat utánozták. Nem ilyen azonban a helyzet, az oláh falvak nagytöbbségét alkotó havasi falvakban.

A havasi falvak alatt inkább csak közigazgatási területet kell értenünk, melyeket gyakran tíz-húsz négyzetkilóméternyi területen szétszórt egyes házak és kisebb ház-csoportok alkotnak. Ez az oka annak is, hogy egyes oláh falvakban, jobban mondva egyes oláhajkúaktól lakott közigazgatási területen négy-ötezer lakost is találunk kimutatva. Ezen, úgynevezett községekben közutakról nem, legfőleg csak ösvényekről lehet szó. A lakóhelyek körül kertet sem igen találunk. A lakóházak, mint valami cigány hurubák (kalibák), úgy néznek ki s oly móddal is készültek földből, sárból. A vályogból, vesszőből, fából épített házakkal inkább csak a havasok alján találkozunk. Bármekkora a család, a ház rendesen csak egy szobából és pitvarból áll, ahol állat, ember együtt lakik. Ilyen körülmények mellett természetesen valami nagy tisztaságot sem várhatunk, még a lakáson belül sem.

Ahol az oláhajkúak érintkeznek a magyarokkal, vagy szászokkal, ott már a lakás beosztását is átvették tőlük s ott az ő házuk is egy első, vagy utcai és egy hátsó szobából

áll, a kettő között a pitvarral. A hátsó szoba sok helyen kamarául is szolgál.

Az oláhjúak ősi, eredeti foglalkozása a pásztorkodás s ezzel együtt a halászat és vadászat. Földművesekké csak ősi foglalkozásuk megszorításával kezdtek átalakulni s ez az átalakulási folyamat még napjainkban is tart, melyet már a nálunk is terjedni kezdő modernebb cultura is siettet.

A külterjes pásztorkodás a községi társadalmi élet kifejlésére nem alkalmas s ennek következtében az oláhjúaknál nem is igen találunk hagyományos társadalmi intézményeket. Amivel ilyen tekintetben bírnak, az mind későbbi és hazai eredetű. Ezt igazolja különben az is, hogy összes közigazgatási és törvénykezési műszavuk magyar eredetű (birau, kisbirau, varmegyie, fispán, szolgabraeu, vicispán, fibirau stb.).

Oláhjúink jellemvonásait vizsgálva, azok között sok eltér hazarészünk többi lakosságától. Ezek azonban nem mind faji vonások, hanem olyanok is, melyek általában közösek a jobbágyországban élt másfajú lakosokéval. A gyanakvó, bizalmatlan, kártevő természet többé-kevésbé a volt magyar jobbágyoknál is fellelhető. Éppenúgy a kétes alázatosság is. Faji vonásnak nevezhető különösen az összetartás, nyelvhez, vallásához való ragaszkodása, erős conservativus természete és az általánosan ismert »*cine minte*«, haragtartó természete. (Megbocsátani megbocsátok, de felejteni nem felejtetek!) Ha van valamije, tolvajnak sem mondható már, hiszen perlekedő természete már vetekedik a magyaréval. A hálátlanság sem általános jellemvonása, ezt tapasztalhatjuk már a cselédeknél is, de fényes tanújelét adták 1848-ban is többen, amikor az általános elvadulás közepette sem feledkeztek meg jótéveikkel szemben a hűségéről és háládatosságáról.

Mint csekély culturájú nép, a magasabb tudásra nem sokat ad, de a vagyon előtt szó nélkül meghajlik. Falusi társadalmukban is, dacára minden demokrata voltuknak, a vagyon nyújt tekintélyt és biztosít befolyást a közdolgokba. Mint a magyaréval közös szép vonás, említést érdemel még vendégszeretetük is. Családi életükben a tiszta erkölcsösség, az egyházi életben a babonás vallásosság, a felebbvalók tisztelete, embertársaikkal szemben a jószívűség képezi általában nemesebb jellemvonásukat.

Legnagyobb baja oláhajkúinknak a nagyfokú kulturátlanság, ameh⁷ még ma is rabszolgasorban tartja őket. Rabszolgái mindazoknak, akiknek sikerült bizalmukat megnyerni. Ezen állapot fentartása – sajnos – sokaknak érdeke, amely érdek aztán a magyarsággal szemben megteremtette a nemzetiségi kérdést is.

Oláhajkúink általában nem szeretik az adósságot. Keresményükből először egyházukkal igyekeznek rendbejönni, amely az Istennel és az Ördöggel békíti ki, ezután mindjárt a közterhek következnek, mert a hatóságok embereivel sem szeretnek kikezdeni és csak azután gondolnak a saját szükségleteikre. Lenyűgözött értelmükből is következik, hogy keresményükből önmaguknak jut a legkevesebb.

Az oláhajkú köznép egyéni és társadalmi életét csodálatos mértékben sikerült lelki vezetőinek a babonás hit szálai-val átszőni, melyből kibontakozni csakis a cultura világánál volna képes, de ettől mesterien eltudják zárni azok, akiknek érdekükben áll a nép tudatlansága. Mi alig is tudjuk elképzelni, hogy e szegény nép hitvilágát milyen rettenetes és nagyszámú gonosz szellemekkel népesítették be. Tele vannak: a levegő, a víz, a hegyek, a fák, állatok, a növények, sőt maguk az emberek is rossz szellemekkel, melyektől csak a pápa képes megvédelmezni a hívőt – megfelelő áldozatok ellenében. Hitük szerint legnagyobb ellenségük az Ördög s ezért egész vallásos életük az ördögtől való védekezésből áll tulajdonképpen. Igazában az oláhajkú azért imádja az Istent, mert fél az Ördögtől.

Oláhajkúink falvaiban a legfőbb társadalmi tényező a pápa, akinek hatalma kiterjed nemcsak az egyházi, hanem a világi ügyek intézésére is. A közigazgatás is csak ott boldogul csendben, simán és békességes utón, ahol a pápával egyetértő módon intézi a dolgait. Ilyen módon a két kormányzó fél minden esetben jól jár, a nép pedig belenyugszik, hogy mindennek úgy kell történnie, amiként az urak és a pápa akarják, hisz minden törvény olyan, milyennek az urak csinálják, tartja az oláh közmondás.

Hogy ez az állapot nem felel meg a modern közigazgatási és társadalmi elveknek, azt fölösleges is bizonyítgatni, de hogy kényelmes, az bizonyos. Csak az a különös, hogy

amikor e primitívus társadalmakban az egyházi és világi köz-igazgatás annyira egybe van olvadva a továbbfejlődés érdekeinek ellenére, a világi hatalom semmi befolyást sem biztosított maga részére a papi nevelés és képzés szempontjából. E tekintetben Románia például sokkal helyesebben járt el, amennyiben ott a világi hatalom nemcsak a papképzést államosította, hanem a papok kinevezési és áthelyezhetési jogát is fentartotta magának.

Az oláhajkúak általában kezdetleges culturájú és hozzá őstermelő emberek, akik a közadókat ma is csak a használt föld rendszeres évi bérének tekintik, valószínűleg azért, mert az államnak különben semmi jótékony hatását nem érzik. Papjaiknak sem adnak rendszeres fizetést, de végzett szolgálataikat a közbenjárásukkal elérni remélt erkölcsi, vagy anyagi javak értéke és a szokásos tarifa szerint fizetik. A szegény nép azonban pénzt nem igen adhat papjának, de áldoz bőven abból, amije van.

Nagy és állandó szerepe van a papi javadalmak között az úgynevezett »preszkurá«-nak, melylyel a hívő oláhajkú ünnep-és vasárnapokon áldoz az istentisztelet és pap javára. A preszkura fehér buzakenyér, kereszt- vagy hengeralakra sütve, körülbelül 250-300 gramm súllyal, minek értéke egyenkint 10-12 fillér. Maga a nép legtöbb helyen még ünnepnap sem eszik kenyeret, csak kukoriczamálét, de már az Isten szolgájának ilyen paraszt táplálékot nem adhat, azért pénzen szerzi be a »preszkuriczás« asszonyoktól, akik a preszkura süthetési jogát is a paptól vásárolják meg. A kizárólagos jogot egy kő-pecsétnyomó igazolja, melynek lenyomatát minden egyes preszkurába be kell sütniök. Mihelyt a preszkurák száma apad, a nép azonnal vallástalan és rettegjen az Isten haragjától. A szegénység nem ok a vallástalanságra!

Évente a legkisebb faluban is begyűl 8-10 ezer preszkura, mert a nép a rendes alkalmakon kívül egyes védőszentjei ünnepén is ezzel áldoz tehetsége szerint, hogy azok közbenjárására minél nagyobb áldását adja az Isten barmaira, munkájára és vállalkozásaira. A húsvéti áldozások szoktak a legbőségeesebbek lenni, mert ilyenkor veszi kezdetét rendszeren a nagyobbfokú termelő munka, bár a nép éppen ilyenkor szokott legnagyobb pénzsűkében lenni.

Szintén preszkura fajta készítmény a vízkeresztkor adni szokott »*prinos*« is, ezt azonban már gyakrabban váltják meg pénzzel, kukoricával, búzával, kenderrel stb.

Az így begyűlt adományokból a pap megosztozik a kántorral, aki azonban az egésznek csak ötödrészét kapja. Ebből fedezi a pápa és családja egész évi kenyérszükségletét, sőt még pénzel is belőle. A gazdagabbak, akik nem igen szoktak templomba járni, a nagyobb ünnepek alkalmával úgynevezett »*évi koszorút*« (Cununa anului) küldenek a pópának, amely 52 preszkurából, 52 viaszgyertyából, egy *prinos*ból és egy üveg jó borból áll.

A pápa jövedelmi forrását képezik még a hitközségtől a húsvéti páska szenteléseért járó 30-40 korona és egy bárány, továbbá az esketési, keresztelési, temetési és misemondási stólák és újabban- az államtól kapott kongrua. A temetések különösen drágák és a vagyoni állapot szerint néhány száz koronára is rúghatnak. Amivel a hívő életében tudva, vagy tudtán kívül adósa maradt az egyháznak, azt halála után kell kiegyenlíteniök a hátramaradottnak, mert különben lelke haza fog járni. Ugyancsak jó jövedelmi forrás a vízkereszt napi házszentelés is, amikor pénz, kalács és más élelmiszer jár ki a pópának.

A pópák azonban az említett és szorosan vett egyházi szolgálatokon kívül igen jól jövedelmező mellékes szolgálatokat is végeznek, amikor például a jámbor hívőket az ördögöktől, a rossz emberektől és a világot benépesítő gonosz szellemektől védelmezik meg közbelépésükkel. Ilyen természetű papi munkájuk közül nevezetesebbek: az alkalmi *ráimádkozások*, az *ördögűzés*, a *megátkozás* és a *jövendőmondás*. Ha fáj valamije a szegény hívőnek, ha aggódik valami miatt, vagy valakiért, ha szeretne valamit elérni, megharagszik valakire stb. azonnal szalad a pópához és imádságot mondat, még ha éheznie is kell miatta.

Nehogy valaki abba a téves hitbe essék, mintha nekem valamelyes kifogásom volna az egyházi cultus ellen, s hogy amiket elmondtam csak a képzelet szüleménye, azért az egyik nacionalista oláhnyelvű lapnak, a brassói *Gazeta Transilvaniei*-nek (1911. évf., 50. szám) egy idevonatkozó közleménye alapján közlöm a következőket:

»A »Pravila« szó az oláh egyházi nyelvben azt a könyvet jelenti, mely az egyházi és kanonikus törvényeket foglalja magában. A *pravilárok* (Pravilariü) pedig, vagy jövendőmondók (Pascalieriü), amint egyes helyeken nevezik, azok a pópák, kik az egyházi törvénykönyv nevével visszaélve, e könyvet keresztvetés mellett kinyitva, kiolvassák abból a hívő múltját, jelenét, sőt a jövőjét is, természetesen jó fizetségért. Szóval ezek a Pravilárok foglalkozás szerinti próféták, akik a szentkönyv nevét használva, jámbor híveikkel elhitetik, hogy e könyvet felnyitva, azonnal kiolvashatják az illető lapról azokat az egyházi szolgálatokat, amelyek az adott esetekben szükségesek. Mivel pedig sem a Pravila, sem más egyházi könyvünk nem tartalmaznak jövendöléseket vagy előirt egyházi szolgálatokat, melyeket a szenvedő hívőnek külön meg kellene fizetnie, be kell vallanunk, hogy ezek a pravilár és jövendőmondó pópák a mi egyházunkban a hamis próféták és farizeusok szektáját képviselik, akik a papi öntudat hiányából és pénzsovargásukban minden lelkiismeretben furdalás, az Istentől és egyházi felsőbbiségtől való félelem nélkül jövedelmeztetik a nép hitét és hiszékenységét. Ez a szégyenletes foglalkozás a szent kánoni törvények ellenére is, erősen befészkelte magát az oláh egyházba, mely különben a pópákra nézve nagyon jövedelmező s éppen azért napról-napra szélesebb körben terjed, mind többeket és többeket megfertőztetve, úgy hogy nem volna szabad sokáig késni a gyógyító eszközökkel e gonoszság kiirtására, mely valóságos csapás egyházunkra nézve.

Néhány év előtt az Olt vidékén élénk mozgalom indult volt meg, a mi népünknek ezen kegyetlen vérszívói és fosztogatói ellen. Akkor azt hittük, hogy e prófétáknak nyoma sem marad, s most azt látjuk, hogy éppen az ellenkezője történt. Az illetékes tényezőktől indított vizsgálat sok és beszédes adatot derített ki annak idejében, s a következmény mégis csak az, hogy e próféták jövedelmező szolgálata tovább folyik zavartalanul, sőt úgy tetszik, hogy a próféták száma szaporodik is azóta. Még nemrégiben is találkoztam a Barcaságon egy asszonynyal, aki 5-6 éves néma gyermekét vitte egy Pravilárihoz . . .

Akadnak a lelkészek között, akik nem hiszik elérhetni,

hogy rövidesen ki lehessen irtani, a nép lelkébe oly mélyen begyökeresedett e mérges gyomokat, a hamis hitnek azt a gyomját, mely a praviláriszkodó papoknak prófétai adományt és hatalmat tulajdonít. Lesznek akik azt mondják, hogy nagyon nehéz, sőt egyszerűen lehetetlen megsemmisíteni egy, a nép lelkébe begyökeresedett szokást, különösen ha figyelembe vesszük azt, hogy a mi népünk mennyire ragaszkodik szokásaihoz, főleg a rosszakhoz. Az bizonyos, hogy nehéz, de mégis csak a hatalmas Pravilároktól függ, hogy megsemmisítsék. Ezek a szokások egyenesen tőlük függenek, mivel ők gyakorolják, s hogy megsemmisítsék, nem szükséges egyéb, csak az, hogy ne gyakorolják, a népet ne tartsák többé bekötött szemmel és szüntessék be a *hazug egyházi szolgálatokat*. Azonban aligha mond le valaki olyan jövedelemről, amely kevés fáradsággal jár és mégis biztos; azért e sorokhoz nem is fűzök sok reményt, abban az irányban, mintha a Pravilárokat feltartóztathatná munkájuk tovább folytatásában.«

Szomorúan érdekes, hogy e feljajdulásnak nem támadt visszhangja sem az egyházban, sem a papok között, sem az oláh sajtóban . . .

A szégyen és szánalom fogja el az embert, ha oláh-ajkúink lelki világába betekint. Szégyelnünk kell magunkat, hogy honfitársainknak egy elég tekintélyes része még napjainkban is ily lelki sötétségben élhet és szánunk kell e szerencsétlen embereket, hogy lelketlen vezetőik annyira megtudták fosztani minden önálló gondolkozási és cselekvési képességüktől.

Íme tehát, ilyen belső kapcsok teszik oly egységessé az előttünk nagyon gyakran érthetetlen oláh falusi társadalmi életet! Ha vak, vagy sánta, avagy néma valaki, nem kell az orvos, mert ott van a pópa. Tudományra sincs szükség, hisz a pópa úgyis kitudja olvasni a szent könyvből az Isten akaratát, nemcsak a jelenre, hanem a múlt és jövőre vonatkozólag is. A természeti világjelenségeit a néppel megismertetni teljesen fölösleges is, hisz azokat, mint lelketlen tárgyakat, úgyis az ördög tartja megszállva, melyeket a jó pópa úgyis ártalmatlanokká tud tenni azokra nézve, akik hisznek neki és e szolgálatát meg tudják fizetni. A bíróságok és a csendőrség pedig csak a szegény nép nyomorgatására valók, mert ezek-

nek hasznát a nép amúgy sem veszi, hiszen ha van igazság, azt az Isten szolgálja csak jobban kikeresi, mint akármelyik bíró vagy csendőr! Sőt a népnek gondolkozni is fölösleges, mert úgyis minden úgy lesz, amint az Isten akarja, már pedig az Isten akaratát a pápa szükségszerint kinyilatkoztatja a Pravilából. Szóval az oláh falvak társadalmának nincs szüksége, sem kulturális, sem társadalmi, sem közegészségügyi, sem közigazgatási, sem igazságszolgáltatási, sem kölcsönösen segítő intézményekre, mert mindezeket egymaga a pápa képes helyettesíteni az ő isteni hatalmával.

Még csak két jelenséget óhajtok bemutatni az oláh falu társadalmi életéből, amikor a pápa mint elmeorvos és igazságügyi hatóság végzi szerepét. Ezen esetekben sem merek a saját tapasztalatomra hivatkozni, hanem MOLDOVÁN Gergely egyetemi tanár idevonatkozó leírásából idézem (Alsófehér vármegye oláh népe, 123-124. lapok) az ördögűző imát és a megátkozási eljárást, melyeket – elég szomorú dolog – még a kevésbé művelt magyarok is elvégeztetnek néha a pápával.

A sok ördögűző ima közül egy rövidebb, magyar fordításban így hangzik:

»Félj, fuss, hordd el magad, távozzál tisztátalan és förtelmes ördög, aki a mélységből való csalárd vagy és alak nélküli, látható szemérmatlenségre, látható álnokságra, bárhol légy, avagy menj; akár te, vagy maga a Belzebub, akár a megrázó, akár kígyó képében, akár vadállat alakjában, akár mint a pára, akár mint a látható füst, akár mint a férfi, akár mint nő, akár mint állat, akár mint madár, akár mint éjszakán beszélő, akár siket-néma, akár rögtön megrémítő, akár összetörő, akár leskelődő, akár nehéz álomban, akár betegségben, akár tehetetlenségben, akár kaczagásra gerjesztő, akár könnyeket okozó, akár bujálkodó, akár kéjes könnyekre fakasztó, akár bűnös, akár kívánságos, akár gyönyört adó, akár mérgező, akár szerelemben megőrült, akár csillagokból jósló, akár házi kuruzsló, akár szemérmetlen, akár veszekedő, akár állhatatlan és a hold szerint változó, akár valamely időben visszatérő, akár reggeli, akár déli, akár éjféle, akár késői vagy hajnalhasadti,

akár önként leped meg, akár valakitől küldve vagy, akár váratlanul érkezél, akár tengerből, akár patakból, földből, kútból, omladékból, sírból, tóból, nádasból, iszap-völgyből, erdőből, fákból, madarakból, akár dörgésből, akár bányatetőből, vízfürdőből, pogánytemetőből, akár ahonnan tudjuk, akár ahonnan nem tudjuk, akár ismert, akár ismeretlen, akár nem látott helyről: távozzál és költözzél, szegyeid meg magadat az Isten keze által alkotott és díszített képtől.«

Ugyancsak MOLDOVÁN Gergely írja le a pápa nyomozó és büntető szerepkörét az alábbiakban:

Ha valakinek ellopják pénzét, egyéb holmiját, leginkább marháját, egyszóval, ha valaki vagyonában érzékeny kárt szenved ismeretlen tettesek által, a tettes kitudása, a kár megtérülése végett az oláh ember gyakran fordul papjához, mint aki hasonló esetekben az *afuriszálás* (megátkozás) szertartásával nagyobb eredményt tudott elérni, mint a büntető hatóság összes intézkedéseivel. A káros tehát fölkeresi papját, előadja a maga panaszát, kárát, a károsodás körülményeit stb. s leteszi az afuriszálásért járó díjat. A pap a panasz napjától számítandó kilencezdik naptól kezdve kilencz egymásután következő pénteki napon templomozást tart, amely napokon a kora reggeli órákban már megszólal a kis oláh templom tornyában a fa-toka, amelyet harangozás soha sem követ, mint rendesen, – erről tudja meg aztán a nép, hogy nem rendes templomozás lesz, hanem olyan, amikor is egyedül csak kárhozat fog mondatni valamely bűnösre. A kijelölt 9-ik napon azután reggel, délben és este felé templomozás tartatik, ahová a nép seregesen tódul.

A templomozás folyama alatt 9 viaszgyertya ég az oltáron, s a pap teljes ornátusban misét tart, s miután a szent Dávid zsoltárai közül 9-et elmond, következik az afuriszálás rémes aktusa. A jelenlevők térdeplése után a pap fölmutatja az áldozati kehelyt, amelyből – miután ivott – megkezdi a még ismeretlen bűnösre vonatkozó kárhozatató szavak elmondását, amelyek igen gyakran oly sűrűn emlegetik a »poklot«, a »halált«, az »elkárhozást« stb., hogy ha például jelen van ezen átkozódás alatt, még a titok leple alatt lappangó bűnös: ritka eset az, ha egy második templomozás idejéig kigyőzze

és meg ne valljon mindent az átkozódó papnak. Megjegyzendő, hogy azokon a napokon, melyeken az afuriszálás történik, az illető károsultak, hogy az afuriszálás annál fogékonyabb legyen, egész napon keresztül semmi zsíros ételt nem esznek.

Az »afuriszálás« kilencz napon keresztül tartván, minden következő pénteki nap (egészen amíg a kilencz pénteki nap lejárja) – hogy ha nem fedezi föl magát a bűnös – sujtóbbak és sujtóbbak lesznek az átok szavai is, úgy hogy nagyon ritka eset az, hogy a jövőben az afuriszénia folytán várható rossztól (milyenek a betegség, a vagyonnak az elpusztulása stb.) való félelem, mielőtt még a 9 pénteki nap letelt volna, a bűnöst arra ne indítsa, hogy bűneit megbánja, bűnét jóvátegye és teljes kárpótlást ne nyújtson az illető károsultaknak, feltéve, ha ez módjában áll. Ha pedig a bűnös a 9-ik pénteki nap sem jelentkezik, akkor a 9 gyertya helyett kétannyi gyújtatik meg az oltáron, s az ekkor elhangzott átok szavai is annyira hatványozottak, hogy ha valaki ezt csak kíváncsiságból is hallgatja, annyira megirtózik, hogy azt többé hallgatni nem kíváncsodik.

Az afuriszálás ritkán alkalmaztatik egy határozottan megjelent személy ellen, csak pusztá gyanú alapján, mivel valakit ok nélkül az elkövetett bünténnyel gyanúsítani azon veszéllyel jár, hogy az alkalmazásba vett afuriszénia folytán bekövetkező rosszak azt értik, aki alaptalan vádaskodott – ennél fogva rendesen senkit sem jelölnek meg határozottan, hanem a bűnösnek a kitudását az afuriszénia – ki nem maradhatónak tartott – hatásától várják.

Az afuriszálás a megye havasi részeiben van inkább divatban. Az egész oláhság hitében gyökerezik azonban, hogy a megátkozott sem földi, sem túlvilági jóban nem részesül, azért nagy mondás az oláh szájában: »mei afurisi-tule!« (te átkozott!) . . .

És az oláh pópáknak a közigazgatásba és igazságszolgáltatásba vágó ezen utálatos, istenítéletserű ténykedése még ma is zavartalanul folyik, bár BETHLEN Miklós kancellár már 1699-ben eltiltotta: »Az afuriszálást illetőleg az oláh püspök komolyan megintetik, hogy afféle illetlenségtől magát tartóztassa és papjait is arra utasítsa.«

Végezetül még egy hiteles adatot lássunk a pópák óriási hatalmának forrásaira vonatkozólag.

PODEA JÁNOS gör. keleti lelkész kikerült Amerikába, hívei lelki üdvének gondozására. Az oláhajkúak görögkeleti érsekének lapjában, a nagyszzebeni *Telegraful Roman*-ban (1911. évfolyam 36. szám) cikksorozatot tett közé, melyben itt-honi paptársainak visszaéléseit egész nyíltan ostorozza. Íme néhány gondolat a cikksorozatból.

Pópáinknak kötelességük volna küzdeni a részegség ellen, a szeszes italokkal azonban maguk is visszaélnék, sőt többen közülök maguk tartják a korcsma bérletét, míg a kényesebbek a közeli rokonságukkal bérletetik ki azt.

Prédikálniuk kellene a hitbeli tévelygések ellen, ez azonban nemcsak idejüket venné igénybe, hanem nagy jövedelemtől is fosztaná meg őket. Sokan, nagyon sokan – írja PODEA – nem csak nem akadályozzák meg a babonás hit terjedését, hanem örvendenek annak, ha híveik lelkét az hatalmába keríti, mert ez képezi egyik leggazdagabb jövedelemforrásukat – az állami fizetéskiegészítés (kongruaj mellett. Sokan vannak közöttük, akik szegényen foglalták el papi hivatalukat s ma a falu nagy területeinek birtokosai, melyeket a jövedőmondás jövedelmeiből szereztek meg.

»Két és fél éve vagyok itt az oláhok között« – írja PODEA – és ezalatt Erdély és a Bánát csaknem minden falujából való oláhokkal volt dolgom, akiknek panaszaik kényszerítettek, hogy megírjam ezeket, hogy önmagunk kezdjük meg a tisztítás munkáját. A hazai mintára jönnek hozzám híveim, hogy szolgáltatassak misét az ismeretlen tolvaj ellen, aki egyiktől kályhát, a másiktól egy ruczát, a harmadiknak négy dollárját stb. lopta el. Egy magyar asszony arra kér, hogy babonázzak meg valakit, egy szász nő pedig a bűvölet feloldozását kéri. Egy ember azt akarja kiolvasatni velem az *angyal könyvéből* (Cartea Ingerului), hogy él-e még gyermeke, avagy nem. Egy fogarasmegyei asszony azért kér egyházi szolgálatot, hogy haljon meg az ura; a másik pedig azért, hogy múltjon el a hazai szerelme. Még nagyon sokféle okból kének szolgálatot, még olyan dologban is, amiket leírni sem lehet. Ha követném a hazai példát, mindenestre jól járnék, mert minden egyes szolgálatért kaphatnék 5-10 dollárt, sőt még többet is,

amiként otthon fizetnek a pópának 10-20, sőt még 50 koronát is. De ki volna a vesztes? Első sorban a hívő, akit megszarolnék és azután a krisztusi hit, amelyet meghamisítunk! . . .«

És ugyan bizony milyen műveltségű emberek ezek a pópák, akik ilyen rettenetes hatalom birtokában vannak Magyarországon? Kisebb részük az érettségi után végezte a teológiát, míg a túlnyomó többség csak 2-3-4 gimnaziumi osztályt végzett s vannak olyanok, akik még ennyit sem. Külsőleg is sokszor szármalmas kinézésűek, maguk szántanak, vetnek, de a nemzetiségi bankok részvényeinek túlnyomó része a kezükben van, mely intézeteknek egyúttal ők is a megbízott bizalmi emberei a faluban, amikor híveik minden hitele az ő vámjukon nyerhet lebonyolítást.

E vázlatos képeket elvonultatva szemünk előtt, érthetjük meg, miért izgattak oly ádáz gyűlölettel a pópák az Apponyi-féle törvény ellen, nyíltan hirdetve, hogy a törvény el akarja venni a néptől ősei szent hitét és eltiltja az oláh gyermekeket az oláh ősök nyelvének használatától. Akad még ma is esperes, tehát egyházmegyei tanfelügyelő, aki így szól a tanítóhoz: Te bolond, most sem bírunk velük, mi lesz ezután? Ne menj túlzásba, tanítsd a népet tízig olvasni, s tudja a Miatyánkot, ez elég!

Nem szabad ezek után csodálkoznunk, ha a lelki vakságban és rabságban tartott oláhajkúak társadalmában általában az iskolának nincs culturalis szerepe, de megérthetjük azt is, miért fejt ki egyházuk oly elkeseredett ellenállást, valahányszor az iskolák modernebb irányú fejlesztéséről esik szó, egyetemes és országos érdekből.

A községi közügyek igazgatásában sem látjuk, hisz ilyen lelkivilág és cultura mellett nem is lehet, a kölcsönös érdekek olyanszerű istápolását, melyben a közös erkölcsi és anyagi boldogulás képezné az erkölcsi és társadalmi rugót. Beletörődni mindenbe úgy amint van, megelégedni a sovány puliszkával, nem törekedni jobb után: ez az életfelfogás uralja a magyar társadalomtól elkülönítve élő kisebb oláh falusi társadalmakat. Nem éreznek e kis társadalmak sem egymás iránt, sem a megyei, sem az országos érdekekkel szemben semmi közösséget, ezek egy egészen más világban élnek, melyben csak egy paran-

csoló van: a falu, vagy környék ördögűző, kuruzsló, jövendőmondó pópája és társai. Hogy kit túrjön meg, vagy fogadjon el jószántából e nép följobb valójának: azt nem a józan érdekek mérlegelése, hanem a pápa szava dönti el.

Kétségbeejtő e kép, illetőleg e folt, mely hazánk arczatján olyan foltot képez, melyet önmagunk előtt is szégyelnünk kell s amelyért nemcsak azok a felelősök, akik megteremtették és önző érdekből fenntartják, hanem azok is, akik eltűrik! Végül meg kell említenünk azt is, hogy ezen aggasztó társadalmi sötétség némileg már kezd halványodni amint az oláhság sűrű tömegei kezdenek gyérülni s más népfajok is kezdenek közjük vegyülni, vagy velük érintkezni. Ilyen helyeken már vehetünk észre biztató jelenségeket is, melyek a magasabb társadalmulás felé mutatnak, mint például Fogaras és Szeben megyékben, csak hogy itt egy másik aggasztó tünet kezd mutatkozni, mely a faji elkülönülés szolgálatában áll.

Amint láthatjuk, az oláh falu társadalmi életének vizsgálata igen értékes teret nyújt a társadalomtudomány kutatói számára, mert ilyen mértékben primitívus társadalmakat egykönnyen a közelben aligha találhatnának. Vajha ezen österület átkutatására minél többen vállalkoznának, hogy összegyűjtsék az e területen található értékes kincseket a társadalomtudomány számára, melynek megállapodásai és leszúrt törvényei talán csak megindíthatnák e társadalmak továbbfejlődését is, e szegény nép, az ország és az egész emberiség érdekében!

VI. A falu egységes társadalmi életének feltételei.

Magyarország élete az országot alkotó tizenkétezer község társadalmi életének az összetevéséből alakul ki. Az összes életjelenségek, melyek az ország életében megnyilvánulnak, a legkisebb falusi társadalomban is fellelhetők, csak hogy a társadalom méreteihez képest kisebb arányokban. E kis társadalmi egységekből rakódik össze az egész ország képe. Minél több a társadalmilag és gazdaságilag fejlett falu és város, annál kedvezőbb az ország helyzete és képe. így például Erdély képén nagyon is meglátszik a nagytöbbségű oláh falvak elmaradott társadalmának hatása és igen

kevésbé enyhíti a kép sötét vonalait az átlagos fejlettségen felül emelkedő, de aránylag kevés számú szász jellegű falvak fejlettebb társadalmi élete.

Ha az egész ország jólétének fejlődését óhajtjuk, akkor a munkát a legkisebb egységek, a falvak társadalmi életének javításán kell megkezdenünk. Mert minél fejlettebb lesz az egyes falvak társadalmának együttérzése, gazdasági és kulturális jóléte, annál hatalmasabb lesz az egész nemzet és az ország is. »Minden nemzet nagy, ha befelé is, kifelé is lehetőleg minden egyes tagja, a nemzet kifejlődött egységes egyéniségének képét viseli és viszont.« (MOLNÁR VIKTOR.)

A magyar nemzet sorsa és az egész ország sorsa, valójában a falvak társadalmának sorsától függ. Éppen ezért olyan aggasztó tünet, hogy magyar falvaink napjainkban már sok helyen a pusztulás képét mutatják. E falvak lakossága, dacára annak, hogy már foglalkozásánál fogva is *szorosabb kötéssel* van e haza földjéhez lánczolva, mint bármely más foglalkozású lakosság, mégis tömegesen hagyja itt a földet, az ősapák hazáját és idegenben keresi boldogulását.

A magyar falu pusztulásának oka általában igen sokféle, sőt vidékenként is változó, de nagyjában mégis megtalálhatjuk az alább felsorolt okokat. A jobbágyság alóli felszabadulás után a köznép társadalmi életének tovább fejlesztése érdekében alig történt valami. A közterhek, az igények mind nagyobb mértékben, szaporodtak és növekedtek, ellenben a jövedelem a változott viszonyok követelményeivel nem tartott lépést. Ugyanazon területen megszorodott a népesség, de ezzel arányosan nem növekedett meg sem a föld termő ereje, sem területe, sem a szakértelem, mely a jövedelmet megfelelően fokozni tudta volna. A szegénységgel arányosan terjedt az iszákosság, az elégedetlenség, az erkölcsök lazulása. Az új átalakulások nyomában fellépő bajokat a társadalom későn ismerte fel s nélkülöznie kellett a bajok elhárításához szükséges szellemi és anyagi eszközöket. Ilyen okok voltak még: a társadalmi osztályok elzárkózottsága, a nép hivatott vezetőinek az új bajokkal szemben tehetetlenségnek látszó közönyössége. E közönyösségnek volt azután a következménye, hogy sok helyen a nép vezéreikül illetéktelenek tölték fel magukat és az építés helyét a rombolás és gyűlö-

ködés magvát hintették el a nép között. Ezek és hasonló betegségek támadták meg a magyar falusi társadalom egészséges szervezetét.

Amint a szász falvak társadalmi életében láttuk, valójában a magasabb műveltségű társadalmi tényezők befolyása és irányítása váltja ki a falu társadalmából az *együttérzés* építő munkásságát. Ott, az *otthon megszeretetéséből* virágzott ki az *összességért való érzés*. Ezt az érzést kellene a többi falvak társadalmában is általánossá tenni, hogy a mai széthullás helyett, a továbbfejlődésében is *összeolvadó* társadalom alakuljon ki. Ezen összeolvadáshoz szükséges *összetapasztó* erőnek a falvak templomaiból, iskoláiból, községházaiból és egyéb közintézményeiből kellene kiindulnia. Ezeknek kellene szolgáltatniuk azt a motorikus erőt, amely az otthon szeretetét ápolja, az öntudatot ébren tartja és az összességért való érzést kifejleszti. Hol a falusi társadalom életében a betegségek tünetei mutatkoznak, ott e közintézmények valamelyikében vagy talán mindenképpen, hiányzik vagy a szellemi, vagy az erkölcsi erő és képesség, hogy igazi feladatukat teljesíthessék.

Amely faluban a pap, a tanító és a jegyző hivatása, de nem csak hivatali, hanem *társadalmi hivatása* magaslatán is áll, ott a társadalom együttérzése feltétlenül kialakul és nagy munkák végzésére lesz képes. Vannak olyan falvak is, hála Istennek, ahol különösen az első három vezető társadalmi tényezőnek tudása és melegen érző szíve csodákat műveltek. Igen gyakori jelenség azonban az, hogy e három falusi társadalmi irányító tényező lelkében sem alakul ki az együttérzés, sem egymás irányában, sem a falu társadalmával szemben, hanem közöttük is a széthúzás szelleme talál otthonra, ami csakhamar a köznép társadalmára is átragad és ránehezedik. E bajnak forrása azonban nem mindig az egyesek önzése és gonosz lelkűsége, melylyel a saját érdekeiknek rendelik alá az összesség érdekeit, hanem legtöbbször a falusi társadalmi életre elő nem készítésnek a szomorú következménye az. Hiszen amikor a pap, a tanító, a jegyző és a többi köztisztviséget viselők először lépnek hivatalukba, *csak hangos* hazafias lelkesedéssel és bizonyos *elméleti* tudáson kívül nemigen rendelkeznek egyébbel.

E lelkes ifjak az első időkben érzik különösen azon

tudásnak a hiányát, amelyre éppen az *illető* faluban volna a legnagyobb szükségük. Ismeretlen itt előttük minden: a hivatalukkal járó belső és külső kötelezettségek, a hegyek, a völgyek, a levegő, az emberek, szóval minden-minden, ami körülveszi őket. Ez még nem is volna magában véve olyan nagy baj, ha legalább rendelkeznének azon sociális, közgazdasági és általános ismeretekkel, melyeknek birtokában a szükséges *helyi* ismereteket, tudnivalókat megszerezhetik, melyek okvetlenül szükségesek ahhoz, hogy a velük és hivatalukkal szoros vonatkozásban levő társadalmi hatásokat felismerjék s a köz *együttérzése* továbbfejlesztésére értékesíthessék. Valójában bekötött szemmel mennek állomáshelyükre s mire kinyílik szemük, annyi sebtől véreznek már, hogy lelkük egész életen át *idegen* marad azon társadalommal szemben, melynek irányítása, vezetése és továbbfejlesztése volna igazi életfeladatuk. Így keletkeznek aztán a falu társadalmának erkölcsi, szellemi és társadalmi vezetésére hivatott tényezőkből valóságos robot munkások, akik csak azért és annyit dolgoznak, amennyi hivatalban maradhatásukhoz okvetlenül szükséges. Munkájuk igazában véve csak formális munka, de annak sem megtartó, sem építő hatása nincsen. Falujuk társadalmának zülléséről legfeljebb csak akkor vesznek tudomást, amikor a felsőbb hatóságoknak hivatalból beszolgáltatott statisztikai adatok rovatai közül véletlenül kikiabál, hogy a hívek száma nem emelkedik, a halálozások száma meghaladja a születések számát, a tankötelesek száma apadóban van, az adózók adózőképessége csökken és az adó behajtása miatt mindinkább szükséges a végrehajtó és csendőrség segítségét igénybe venni és végül, hogy a kivándoroltak és az ismeretlen helyre eltávoztak száma növekedőben van.

Vannak falvak – sajnos elég nagy számmal – ahol egyszerre csak megbomlik az élet. A családok belső zavara, elégedetlensége folytonosan nő, a családtagok között a kötelek lazulnak, de a korcsmák ivószobái benépesednek, a földek művelése elhanyagoltatik, az állatok elcsenevészednek és számuk is csökken, a gazdasági udvarok a romlás képét mutatják, a kétségbeesett pörlekedés és viszálykodás a falu lakosai között nőttön nő, a tulajdon elleni kihágások száma a csendőrszaporítását követeli, a tíz-húsz eltűnt falusi gazda helyébe

eoy-egy ismeretlen alak telepszik meg a faluban. És minden ezen rettenetes pusztulás minék a következménye? Legfőképpen csak annak, hogy e falusi társadalmi tényezőknek neveléséből, kiképzéséből hiányzott a falusi társadalmi életre való kiképzés és előkészítés.

Ne áltassuk magunkat azzal, hogy majd, ha a fiatal pap, tanító, jegyző, orvos stb. kikerülnek az életbe és munkába állnak, majd akkor fognak csak igazában hozzá a tanuláshoz, hogy a rájuk bízott falusi társadalom irányításához, vezetéséhez és továbbfejlesztéséhez szükséges társadalomtudományi ismereteket is megszerezzék. Ha képzésük ideje alatt nem nyújtanak nekik elegendő alapismereteket a társadalmi jelenségek felismeréséhez és nem kapnak irányítást a falusi társadalmak életének továbbfejlesztési módjához: bizony nagyon kevesen és sok elkedvetlenedésre ösztönző kísérletek után jutnak majd abba a helyzetbe, hogy életük ne legyen a kín és gyötrelem kálváriája, melynek tulajdonképpen sem maguk, sem embertársaik semmi hasznát nem látják.

»Az élni akarásnak két legfőbb rugója az önérzet és a remény, a fejlődés lehetőségének reménye.« APÁTHY ISTVÁN.) AZ önérzet kialakulásának feltétele gyanánt azonban önmagunk és környezetünk lehető alapos megismerését kell elismernünk és az ilyen alapon megkezdett és végrehajtott munka az, mely a fejlődés lehetőségének reményét joggal táplálhatja lelkünkben. Ugyan bizony milyen reményeket táplálhat lelkében az a hadvezér, aki sem katonáit, sem a harctér terepviszonyait nem ismeri?

A falusi társadalom vezető tényezőinek semmi újat sem kell tulajdonképpen teremteniük, mert feladatuk legfőképpen abból állna csak, hogy a nép lelkében élő, tehát meglevő, de szunnyadozó erőket felébreszszék és tetterre serkentsék. S hogy ezt tehessék, oda egyéb sem kell, mint az adott, meglevő viszonyok ismerése és mérlegelni tudása. Tehát mindaz, amit elvárhat egy kezdő fiatal paptól, tanítótól és jegyzőtől leendő falujának társadalmá, de az egyetemes magyar nemzet érdeke is, mindössze csak annyi, hogy mielőtt komoly munkához fognának, meglevő elméleti bölcsességükhöz, szerezzék meg az adott körülmények lehető pontos ismeretét is, hogy elméleti tudásukat kellőképpen érvényesíthessék és értékesíthessék a köz javának előmozdítása érdekében.

A *van*-tól a *kellő*-höz a fejlődés ver utat, s így a *van-nak*, a *jelen*-nek értékelni tudása adja kezünkbe e fejlődés eszközeit, melyek azután a *kellő* felé vezetnek. A környezet megismerése, melyben élünk, avagy élni fogunk, tehát nem mellőzhető, amikor a fejlődést akarjuk szolgálni (BÖHM KÁROLY: Ember és világa. I. köt. 232. 1.)

A környezet megismerése azonban nemcsak a sikeres társadalmi munkásság szempontjából elengedhetlen, hanem fontos a sikeres hivatali tevékenység szempontjából is. Aki nincs ezen ismeretek birtokában, az ugyan nehezen végezhet sikeres munkát a templomban, az iskolában vagy a község-házán. Az ilyen hivatott vezetők idegenül jönnek a faluba és idegenül fognak más helyre távozni, vagy ott meghalni, egy hosszú élet után is.

Hát ugyan bizony, hogyan is kívánhatjuk attól, hogy a népet nevelje, vezesse és igazgassa, aki nem ismeri, nem tudja megismerni a népet, aki a község társadalmának hibáit, erényeit, a családok bűját-bajját nem tapasztalja megsértő szívvvel, aki a nép eszejárását nem tudja megérteni, aki nem ismeri azt a nyelvet, melyen a nép lelkéhez lehet férközni, aki méltóságán alulinak tartja a nép között megjelenni, s közöttük forgolódni! Bizony-bizony a népnek meg nem ismerése oka legtöbbször annak, hogy ez idegennek tekinti, egy leélt élet után is a maga papját, tanítóját, jegyzőjét, orvosát, bíróját stb., sőt elég sajnós eset van arra is, hogy halálos ellenségének tekinti őket, akik csak zsírján élőködnek . . .

E nagyon veszedelmes bajok egyik igen közelfekvő forrására mutatott rá MOLNÁR VIKTOR az Uránia 1911. évi közgyűlésén elmondott elnöki megnyitójában, ahol a többek között a következőket mondotta: »A hetvenes években megindult az idegen hatalomtól való függőség megszűntével az önálló állami berendezkedés kora. Gyorsan, rövid idő alatt meg kellett teremteni a közügyek minden ágában a tisztviselői kart. Ezzel egy más, újfajta, mozgó népség keletkezett, melynek kialakulásában követtük és követjük el mind mai napig a legnagyobb hibákat. Minden józan megfontolás nélkül küldjük például az alföldi embert tisztviselőnek vagy tanítónak az erdélyi bérezek közé, a felvidékit a rónaságra, úgyszólván *mindenkit máshová*, csak nem saját szülőföldjére, hová minden emléke, vonzalma,

anyagi, erkölcsi érdeke rendelné. A költöződő tisztviselő, tanító – vándormadár, még biztos fészket sem szerezhethet, ahová állandóan hazatelepíthetné övéit. Idegen helyen, ismeretlen környezetben nincs meg sem a szükséges erkölcsi ellenőrzés, sem a támogató, gyámolító segítség; a megfelelő lelki viszonyosság és rokonság hiányában csakhamar lelohad minden becsvágy, megszűnik az eleven munkakedv. A legtöbb tisztviselőnek, tanítónak egész serénysége abban az igyekezetben és ügyeskedésben merül ki, hogy miként juthatna közelebb szülőhelyéhez és szolgálhatná első sorban azokat, akik között gyermekkori emlékeit gyűjtötte; a környéken, ahol született, nevelkedett; ahol otthona volt és gyakran kis vagyona van. És mi a végeredmény? A végeredmény az, hogy a barátságtalan társadalmi egyedüliség megöli lassankint az együttérzés energiáját, mely a szülőföld és szülőtte közt nem is oly rég e hazában oly hatékony volt és szétbonthatatlannak látszott . . . Pedig minden emberi tapasztalat azt bizonyítja, hogy ahol elhalványul az *otthon* fogalma, a *szülőföld* emléke, ott természetszerűleg elhomályosul a *haza* fogalma is, míg egészen elvesz és a népet erősebb nemzetek felszívják. Általánossá kell tennünk a műveltséget, emelni a közértelmiséget a közoktatás és az iskolán kívüli oktatás helyes és egységes szervezetével egyfelől, másfelől pedig körültekintő, igazságos közigazgatással, sőt az állam egész tekintélyével biztosítani minden munkás kéznek és főnek otthonát, munkakörét és helyes törekvését oly társadalomban, amelyben lelke a szeretet, vonzalom, az összetartás erős szállaival mélyebb gyökeret verhet« . . .

Mélyen elszomorító jelenség valóban, hogy egész közéleti irányzatunk abba az irányba terelődött, hol az emberi érzéseken alapuló erős köteleknek semmi jelentőséget sem tulajdonítanak, s ahol a széthullott kévéhez hasonló társadalmaktól várják a nemzeti nagyság kiépítését. Ezen kötelék hiánya a városi társadalmakban is érezteti hatását, de mégsem oly romboló módon, mint a falusi társadalmakban, hol a vezető és kormányzó szervek csekély számában egy-két nem odavaló elem a falu és társadalmának helyes irányban való fejlődését évtizedekre megakadályozhatja s pótolhatlan károkat okozhat.

Lássuk már ezek után, mi is volna a teendő általában és különlegesen is, hogy a társadalmi vezető tényezők nevelésében és kiképzésében a nemzetünkben már-már kiveszni kezdő együttérzés érvényesüljön és teremtő munkája az egyes és közösség életében megnyilvánuljon?

Már az általános iskolai nevelésben is be kellene vonni azokat az értelmi és érzelmi kapcsolatokat, melyek a gyermek családjá és szülőföldje között fennállanak. A mai iskoláztatási rendszer mellett a gyermeket úgyszólván kiemeljük abból a környezetből és társadalomból, amelyben iskolába lépése előtt élt és nevelkedett. Ez az elszakítás már az elemi iskolai oktatásnál megkezdődik.

A mai népiskolai oktatás is olyan általános ismereteket igyekszik csak nyújtani, melyekben a szülőház és szülőfalu vonatkozásai csaknem teljesen elhalványodnak. Még élesebben elválik a gyermek szülőföldjétől akkor, amikor középfokú iskolába lép. Itt nemcsak, hogy nem látja a megszokott környezetet, hanem még említést sem hall arról. Azok a kapcsok, melyek a szülői házhoz, azok a szálak, melyek szülőfaluja társadalmához kötik, itt kezdenek észrevehetően elszakadni. Kezdetben levelezéseinek főtárgya még a szülői ház társadalmi helyzetében beálló változások iránti érdeklődés és tudakozódás. Megkérdezi ilyenkor a gyermek még, hogyan folyt le az aratás, hogyan eresztett a búza, amelyik ebben és ebben a dűlőben termett; nagyot nőtt-e a csikó; János szolga ügyel-e a borjakra; a szántásnál kik voltak kalákában; jó ára volt-e a gabonának; hogy van a tiszteletes úr, hogy van a tanító úr, keresztapám kibékült-e János bátyámmal, az új jegyző milyen ember, szereti-e a falusi embereket, stb. stb.?

Amint a gymnasiumi osztályok száma növekedik, olyan arányban csökken az otthoni viszonyokra vonatkozó kérdéseknek a száma is. A vakációkra hazamegyető diák, mint inkább idegenebbül érzi otthon magát, nem látja többé oly szépnek szülőfaluját, a falusi dolgok említése kezdi már untatni, a beálló változásokat nem veszi észre, azok nem érdeklik többé s mire elvégzi a gymnasiumot, már a dűlőknek neveit sem tudja és a faluban sokan vannak már olyanok, akiket nem is ismer s akik mellett közönyösen, köszönés

nélkül megy el. Már most akár hivatalba lép, akár tovább folytatja tanulmányait, az összes kapcsolatok, melyek a családhoz és az összes szálak, melyek a falu társadalmához kötötték, a legridegebb önző, anyagi érdekké foszlottak.

A szülőfalunak kebléről leszakított falusi gyermekből végre városi »úr« lett, aki már haza se kíváncsozik a falujába, de más faluba sem s talán el se látogatna soha oda, ha nem állana be annak szüksége, hogy a faluba eltemetkezett apa kemény szívét megindítsa még egyszer, egy olyan összeg erejéig, mely talán az egész család romlását fogja okozni. Szégyenli magát a falujában, hogy olyan szegény egyszerű és nem városi »úri« szülőktől származik.

Az így, minden családi és falusi társadalmi kötelekből kiszabadult urat aztán a sors elhánnya-veti, az Isten tudja hová. Kezdetben előkelő idegen az új környezetben, az újdonság ingerével hat. Jól is érzi magát egy ideig, de kezdenek nemsokára jelentkezni azok a percek, melyekben úgy érzi magát, mint a horgonyáról elszakított hajó, melylyel a tenger hullámai kényük-kedvük szerint bánhatnak. Néha-néha azon veszi észre magát magányos pillanataiban, hogy szülőfaluja határain kóborol az emlékezete. Megelevenednek előtte a régen elfelejtett bokrok, fák, erdők, völgyek, mezők, patakok, az egyszerű falusi emberek alakjai, melyek között régen nem tapasztalt boldogságot érez. A ködös távoból is visszazagyogó gyermekkori emlékek és falujabeli viszonyai kezdenek már sokkal kedvesebbnek, sokkal melegebbnek és emberségesebbnek feltűnni, mint azok a körülmények, melyekben most idegennek érzi magát s mégis közöttük kell élnie. Elfogja a vágy viszontlátni szülőfaluját és ha a sors kedvez neki és valójában is megláthatja, bűnbánó ájtatossággal keresgéli azokat a szálakat, melyek valamikor régen, e falu rögeihez kötötték.

A most már csendes, szelíd úr mindenkivel barátságos, szívesen megszorítja a kerges tenyereket is, de alig-alig akad olyanra, aki még csak emlékezne is rája. Itt sem érzi már jól magát többé! A szülői házba mások költöztek be, akik benne csak a vendéget látják már és akikről pedig még hinné, hogy szeretik, azok már a falu kis temetőjében pihennek. Csalódott lelke ide vezet, hol egy pár szál virágot, vagy egy

marék kis földet vesz lopva magához, nehogy valaki észrevegye és kinevesse.

Íme ide vezet mai iskoláztatási és nevelési rendszerünk!

Iskoláinkban tanítanak hit- és erkölcsant, de úgy, hogy a gyermek szülőfaluja hit- és erkölcsi életéből semmit sem ért meg többé, pedig ott is vallásosak az emberek és az erkölcsnek is nagy becsülete van, ha talán más formában is, mint egyebütt. Tanítanak magyar nyelvtant is, hall a finn-ugor rokonságról is, de saját faluja nyelvjárását szégyenli és talán ki is gúnyolja tantervszerűleg, úgy hogy a gyermek végre szégyelni is kezdi *elmaradott* faluját. Sokszor beleizzad a középkori líra ilyen, meg amolyan vonatkozásai tanulása közben, de elfelejti, mert említeni sem meri a tudós tanárok előtt azokat a talán középkori, vagy már régibb mondákat, balladákat, népdalokat, melyeket gyermekkorában otthon a tűzhely mellett, a mesélő nagyanya ajkairól lesett el. A történelemben egy egész új, ismeretlen világ tárul eléje, melylyel alig érez valami közösséget. Drága szép képekben, vagy domborművekben, avagy szobrokban látja naponta, a világ nevezetesebb történelmi helyeit, melyeket megbámul ugyan, de alig hagynak lelkében valami nyomot, mert amíg le nem szokik róla, titokban az ő esze azon a mezőn, vagy völgyben jár, melyről a környékbeli asszonyok mesélgettek valamikor, hogy az ő nagyapja vagy talán ükapja ott kapott volt sebet, mikor a muszkákat vagy tatárokat feltartoztatták. Emlékszik arra is, de csak úgy titokban, hogy a falujoktól nem messze» sőt talán az iskolája városától sincs olyan messze, mint azok a helyek, melyeknek képe az iskola falán függ, van egy csodálatos várépítmény, melyről nagyon sokat tudnak beszélni a faluban és az egész környéken, mert abban valamikor olyan nagy úr lakott, aki mindenkinek parancsolt, ameddig abból a várból ellehet látni. Azt is mondják, hogy később a török-tatár elől ősapáik odavonultak be és védték a környékbeli falvakat. Hanem ez nem tudományos történelem, mert a könyvben nincsen említés téve róluk.

Számtant is tanul bőven, de nem azt kapja feladatul, hogy az apjának vagy az egész községnek birtokában levő ennyi, meg ennyi katasztrális hold szántóföld, mennyit tesz hektárakban kifejezve; hogy a falujában egy lélekre hány

kat. hold szántó-, erdő-, legelő stb. jut; hogy az utolsó negyven esztendő alatt, tíz évenként hány százalékkal növekedett a lakosság, az írni és olvasni tudók száma, a napszamosok száma, avagy a napszámberék értéke stb. stb.

Tanítanak természetrajzot is, de ennek sincs semmi vonatkozása ahhoz a földhöz, amelyen születünk, nevelkedünk és élünk. Még az a festett, vagy szárított ibolya is, amiről tanulunk, egészen más, mint amelyhez hasonlót először láttunk a falunkban, magunktól ráakadva. Otthon ránk ragadt volt egy csomó növény neve is, de az iskolában még ezeknek sem vesszük semmi hasznát, mert itt minden növényt is másképen neveznek, mint ahogy otthon megszoktuk volt. Hosszú leczkéket tanulunk be a mérges- és gyógynövényekről, de közben elfelejtjük azoknak a növényeknek a neveit, melyeket otthon gyűjtögetnek és gonddal szárítgatnak anyáink, nagyanyáink és a falu javas-asszonyai, gyógyítási célokból. Megismerjük a világ összes nevezetesebb állatjait is, de közben elfelejtjük a falunk határán már megismert állatoknak még a nevét is. Megtanuljuk Afrika és Amerika állatvilágát, de hogy a termést otthon miféle bogarak tették tönkre, arról alig hallunk valamit. Szépen felmondjuk a leczkéinket a föld geológiai korszakairól, sőt még a rétegek neveit is bevágjuk, de falunk geológiai viszonyait feltüntető kataszteri mintaterek jegyzékéről még említést sem teszen senki.

Gyönyörű szép német, angol, francia sőt még úgynevezett magyar műdalokat is éneklünk az iskolában, de közben lassacskán elpárolognak emlékezetünkben is azok a szép régi magyar nóták, amelyek hallatára még a szemünk is megcsillant, mikor a falunkban hallottuk és tanultuk.

A rajztanítás is nagy rombolást visz végbe emlékeink között. Rajzolunk mi mindenfélét az iskolában, csak olyant nem, melyek a lelkünkben gyökereznek. Iskola nélkül is ragadtak meg lelkünkben alakok és formák, de ezeknek sem vesszük semmi hasznát az iskolában. Mértani rajzaink csak a vonalnak pontosan szerkesztett halmazából állnak, de odáig már sohse jutunk, hogy szülőházunk tervrajzát, vagy falunk térrajzát kapjuk feladat gyanánt. Tudnánk mi abban az időben igen értékes dolgokat is rajzolni, pl. kapufélfákat, fejfákat, cserépedénydíszítéseket, a húsvéti tojások rajzait, bunda- és

szüirdíszítéseket stb., de hát ezekre nem kíváncsi senki, mert hát a tanterv is egyebet ír elő, pedig újabban messze vidékekről is jönnek urak a falunkba, akik le is fényképezik a falusi művészeteket és könyveket írnak azokról.

Íme látjuk, hogy még az általános középfokú iskoláztatás keretében is sok alkalom és mód kínálkoznék arra, hogy a szülőfaluhoz kapcsolódó szálak ne szakadozzanak oly gyorsan el, s hogy az otthon maradottakkal az együttérzés köteléke fenmaradjon. Ma e tekintetben még kezdeményezéssel is alig találkozunk, de hogy az ide vonatkozó kívánság nem lehetetlen, az könnyen átlátható és megérthető

Az együttérzés nagyon fontos társadalmi jelentőségét különösen azon szakiskolák növendékeiben kellene mielőbb öntudatra ébreszteni, akik előreláthatólag a falusi társadalmak vezetésére és igazgatására lesznek hivatva. Ezek első sorban a papnevelő-, tanítóképző-intézetek és a közigazgatási jegyzői tanfolyamok.

A falusi életpályákra előkészítő ezen intézetekben, valóban nemcsak mulasztás, hanem egyenesen bűn, hogy a nevelés és oktatás rendjén semmi figyelemmel nincsenek, a kikerülő ifjak életpályájának leendő különleges helyi körülményeire. Nem okozna semmi nehézséget s még a mai tanulmányi rendbe sem ütköznék, ha az előkészítés ideje alatt megkívánnák, hogy a papnövendék részletes dolgozatban számoljon be saját faluja egyházi, hitéleti és közerkölcsei életéről és mindazon vonatkozásokról, amelyek ezekkel valamelyes összefüggésben vannak. A tanítónövendék hasonlóképpen elkészíthetné faluja részletes közoktatásügyi viszonyait felölelő leírását; ugyanígy a jegyzői tanfolyam-hallgató is elkészíthetné a faluja közigazgatását részletesen ismertető dolgozatát. Ezen dolgozat azután a képesítő szakvizsgálatra való bocsáthatásnak kellene, hogy előfeltétele legyen. Hasonló társadalomtudományi szakdolgozat készítését el lehetne várni továbbá mindazon közéleti pályákra készülőktől is, akik a nép nagy tömegével fognak hivatali érintkezésbe jutni. Az orvosnövendék elkészíthetné azon járás közegészségügyi leírását, amelyhez szülőfaluja tartozik; az erdősnövendék a szülőfaluja erdőszetét, a gazdaszjelölt faluja mezőgazdasági viszonyait ismertethetné stb.

Merész gondolatok, – álmokképek!

Napjainkban általában már minden hivatalra a kezdő tisztviselőt csak ideiglenesen szokták kinevezni. Ezen ideiglenességi idő alatt, a fiatal tisztviselő szabad idejében rendszeren csak az úri társadalomban való elhelyezkedés és protectio szerzés mesterfogásaiban gyakorolja magát. Vájjon nem volna helyesebb, ha ezen időt az *illető hely és társadalmának* megismerésére szentelné legalább részben különös gondot fordítva leendő hivatala és a társadalom kölcsönös vonatkozásaira, főbb jelenségeire? Az így eltöltött egy-kétéves ideiglenes szolgálati idő alatt szerzett s közvetlenül az *illető hely és társadalma* életviszonyaiból megfigyelés és közvetlen tapasztalásból származott *tudása*, nemcsak hivatali állásában lenne megbecsülhetetlen támasza, hanem teljes mértékben kiválthatná lelkéből azt az erkölcsi kötelességet is a társadalommal szemben, melyet az ezen ismereteket nélkülöző tisztviselő a legjobb akarat mellett is kénytelen figyelmen kívül hagyni, elmellőzni.

Ma különösen furcsa jelenségeknek lehetünk tanúi falvainkon. A legtöbb faluban a papon, tanítón és jegyzőn kívül alig találunk más intelligens embert; ők is rendszeren az ország más-más sarkából vetődtek oda, anélkül azonban, hogy az okvetlenül szükséges mindennapi kenyéren kívül egyéb is vonzotta volna őket oda. Oly elütök egymástól és együttvéve a falu társadalmáétól szokásaik, vágyak, reményeik, sőt igényeik is, hogy minden igyekezetük és feltehető jóakaratum arra pazarlódik el, hogy legalább annyira szokjanak össze, amennyi az unalom űzése miatt szükséges barátságos érintkezéshez okvetlenül megkívántatik. Annyira *idegen* itt minden reájuk nézve, hogy egyedüli vágyuk és reményük mielőbb menekülni ebből az *idegen és eldugott* fészekből, aminek természetes következménye az, hogy érdemesnek sem tartják az árva falu társadalmának életével közelebbről megismerkedni. A néppel, a szigorúan hivatalos érintkezésen kívül más összeköttetést nem tartanak fenn. Tanácsot, útbaigazítást a nép tőlük nem szívesen kér, mert ha kér is és ha kap is, annak nem sok hasznát veheti, mert az csak sűrke hivatalos tanács és útbaigazítás lehet, melynek meggyőző ereje már csak a körülmények alapos ismeretének hiánya miatt sem lehet. Ezeknek a visszás állapotoknak a megérzése és felismerése készítette legfőképpen a földművelési ministert is a segítő kirendeltségek szervezésére.

Ha a falusi társadalmak vezetésére hivatott intelligens elemek nemcsak a hivatalukkal, hanem a falusi társadalommal szemben is érezték volna kötelességüket, akkor nem állott volna be az a furcsa helyzet, hogy a földművelésügyi miniszternek kelljen agitátorokat küldeni a falvakba, akik a népet az önszegély lehetőségéről meggyőzni igyekezzenek és olyan társadalmi alakulatok szervezésére rávegyék, melyek segítségével a falusi társadalom további bomlása feltartóztatható, s a továbbfejlődés útjai előkészíthetők. Szóval, amit a szász falvak társadalmának intelligens vezetői úgyszólván saját ösztönükből minden külső segítség nélkül megteremtettek, azt a magyar falvakban kívülről ható és mesterséges eszközökkel kell utána pótolnunk.

Ma már végre a magyar falvak társadalmának élete is kezd megpezsdülni, a földművelésügyi miniszter segítő actiójának hatására, ami abból is kitűnik, hogy ma már alig van valamirevaló magyar falu az erdélyi részekben, melyben ne volna ügynevezett gazdakör, hitelszövetkezet és még más természetű falusi egyesülés. Hogy ezek létesülhettek, az elég élénk bizonyossága annak, hogy a mi falvaink népében is *megvannak* azok a tulajdonságok, melyeknek kifejlesztésével és foglalkoztatásával társadalmunk nemcsak életrevalóságáról, hanem továbbfejlődésre képes voltáról is tanúbizonyságot tehet. A várható siker mértéke azonban attól fog függni, hogy a falusi társadalmak életének irányítására és vezetésére hivatott intelligens elemek a jövőben mily mértékben fognak résztvenni a falvak társadalmi életében és hogy az *illetékes* tényezők a jövőben mennyire lesznek tekintettel arra, hogy a falvak ne olyan papokat, tanítókat, jegyzőket és más tisztviselőket nyerjenek, akiket *csak* a hivatali állás visz az illető faluba, hanem ezenkívül a szívük-lelkük és érdekeik is odavonz.

Képzeljük csak el falvainkat úgy, hogy azokban a külsőleg észrevehető, ügynevezett úri osztály tagjai egyenkint és együttesen is éreztetik, befelé is érvényesülő jótékony hatásukat a falu társadalmának minden életnyilvánulásában! Magasabb értelmük, finomabb ízlésük, a köz érdekével összeegyeztetett nemes értelemben vett önzésük meglátszik a falu külső képén is, az emberek értelmi és erkölcsi életében, az általános jólétben és a megnyilvánuló emberszeretetben. Ha a

falusi egyszerűbb értelmű emberek az urakkal nemcsak a hivatalban találkoznak nyersnek, avagy ridegnek nevezhető hivatalos érintkezés közben, amikor legtöbbször csak dorgálni és büntetni kénytelenek, hanem a falusi társadalmi egyesülésekben is, amikor a pap és a tanító közérdekű kulturális dolgokról, a jegyző közérdekű közigazgatási, adózási és mezőrendőri, az erdész erdőrendészeti, az orvos közegészségügyi, az állatorvos állategészségügyi, a birtokos, gazdatiszt, sőt maga a nagybirtokos is az okszerűbb mezőgazdaság és állattenyésztési dolgokról tárgyalnának, felvilágosítanának, tanítanának, nevelnének. Akadna közkötelessége itt még néha a járásbírónak, a postamesternek, a csendőrőrs parancsnokának, a pénzügyőri biztosnak vagy felvigyázónak is. Ez esetben milyen szédítően *szép* és magasztosán *emberi* volna falvaink társadalmi élete!